

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

БРИЧКО МАРІНА МИХАЙЛІВНА

УДК [336.71:005.3](043.3)

**ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ
ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВ В СИСТЕМІ
ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН ЇХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор *Костюк Олександр Миколайович*, Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, професор кафедри міжнародної економіки.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор *Васюренко Олег Володимирович*, Севастопольський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, директор;

кандидат економічних наук, доцент *Павлов Роман Анатолійович*, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, доцент кафедри фінансів.

Захист дисертації відбудеться “___” червня 2014 р. о ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий “___” травня 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

Т. Г. Савченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Дестабілізаційні процеси на світовому та вітчизняному фінансових ринках, локальні та системні проблеми у функціонуванні банків, що існували протягом останнього десятиріччя, обумовили суттєве зменшення ефективності банківського бізнесу в Україні. Так, зокрема, в 2013 р. вона була нижчою, ніж в 2003 р., а протягом 2009–2011 рр. банківський бізнес взагалі був збитковим (середній рівень рентабельності активів та капіталу банків за аналізований період складав, відповідно, -2,2 % та -16,0 %). Ефективність діяльності банків значною мірою визначається узгодженістю управлінських рішень керівництва, впорядкованістю організаційних механізмів їх виконання, тобто досконалістю процесу управління діяльністю банку (УДБ). В контексті забезпечення ефективності УДБ (зростання доданої вартості банківського бізнесу) особливого значення набуває взаємоузгодження економічних інтересів зацікавлених сторін. Враховуючи те, що взаємодія банку з більшістю його стейкхолдерів супроводжується рухом грошових потоків, першочерговим є завдання формування відповідної системи фінансових відносин (ФВ) з ними.

Фундаментальні основи УДБ з урахуванням ФВ з зацікавленими особами взагалі та в банківському бізнесі зокрема закладені у наукових працях зарубіжних дослідників, серед яких: Р. Агілера (R. Aguilera), А. Берле (A. Berle), О. Вільямсон (O. Williamson), Р. Вишній (R. Vishny), М. Дженсен (M. Jensen), А. Монкс (A. Monks), Р. Фріман (R. Freeman) та інші. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили російські дослідники, зокрема: Ф. Т. Алескеров, В. Ю. Белоусова, А. В. Верніков, О. М. Кармінський, С. Р. Моїсеєв, М. А. Поморіна, А. А. Пересецький, І. В. Філаточев та ін. Серед вітчизняних науковців цю проблему досліджували Т. А. Васильєва, О. В. Васюренко, А. М. Герасимович, О. В. Дзюблюк, І. І. Д'яконова, І. Б. Івасів, С. М. Козьменко, О. М. Костюк, Т. В. Корнієнко, С. В. Леонов, Т. В. Момот, Р. М. Набок, В. Я. Нусінов, Р. А. Павлов, Т. Г. Савченко, Р. А. Слав'юк, Н. П. Шульга та інші.

У той же час, незважаючи на наявність значної кількості напрацювань із досліджуваної проблематики, невирішеними остаточно залишаються ряд теоретичних та практичних питань, пов'язаних, зокрема, з системним розглядом та впорядкуванням ФВ зі стейкхолдерами банку (СБ), врахуванням рівня контролюваності цих відносин керівництвом банку при прийнятті управлінських рішень, обґрунтуванням та формалізацією впливу сформованої системи фінансових відносин зі стейкхолдерами банку (ФВСБ) на рівень ефективності УДБ; застосуванням інструментарію непараметричного моделювання в процесі оцінювання ефективності УДБ, визначенням стратегічно важливих СБ. Об'єктивна потреба у вирішенні зазначених завдань обумовлює вибір теми дисертаційного дослідження, його мету та завдання, а також підтверджує його актуальність та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з основними напрямами наукових досліджень

ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Зокрема, до звіту за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держ. реєстрації 0102U006965) увійшли пропозиції дисертанта щодо формалізації функціональної залежності ефективності УДБ від сформованої системи ФВСБ; за темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер держ. реєстрації 0107U0123112) – щодо застосування інструментарію непараметричного моделювання для оцінювання ефективності УДБ з іноземним капіталом.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток науково-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо оцінювання ефективності управління діяльністю банку в системі фінансових відносин зі стейкхолдерами.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- узагальнити наукові концепції та поточні тенденції УДБ в Україні та світі;
- систематизувати еволюцію наукових теорій та шкіл, що досліджують відносини між стейкхолдерами взагалі та в банківському бізнесі зокрема;
- розвинути систему критеріїв визначення СБ шляхом обґрунтування додаткового критерію – наявності ФВ між банком та учасником банківського бізнесу, що здійснюють прямий вплив на ефективність УДБ;
- розробити карту ФВСБ та обґрунтувати можливості її використання при визначенні пріоритетних груп СБ в контексті ефективного УДБ;
- обґрунтувати концептуальні положення системи ФВСБ;
- узагальнити методи та моделі оцінювання ефективності УДБ;
- визначити сутність ефективності УДБ з урахуванням специфіки ФВСБ;
- розробити методичний підхід до оцінювання ефективності УДБ на засадах концепції граничної ефективності з урахуванням ФВСБ;
- розробити методичні засади врахування специфіки побудови ФВСБ окремих гомогенних груп при оцінюванні ефективності УДБ;
- розробити економетричну динамічно-лагову модель, яка дозволить визначити стратегічно важливі ФВСБ, та формалізувати залежності між ФВСБ, які відрізняються за рівнем контрольованості та впливу на зростання доданої вартості банківського бізнесу;
- обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення нормативного забезпечення УДБ в Україні.

Об’єктом дослідження є економічні відносини між банком та його стейкхолдерами, що виникають під час управління його діяльністю.

Предметом дослідження є науково-методичні засади та практичний інструментарій оцінювання ефективності управління діяльністю банків в системі фінансових відносин їх стейкхолдерів.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів, теорії фінансового посередництва та банківської справи, сучасні

концепції менеджменту та корпоративного управління, а також наукові праці, присвячені проблемам забезпечення ефективного УДБ.

Відповідно до поставлених завдань автором використано наступні методи наукового дослідження: наукова абстракція, аналіз, синтез, логічне узагальнення (при обґрунтуванні понятійного апарату); індукція і дедукція, діалектичний та логіко-історичний (при узагальненні світового та вітчизняного досвіду УДБ, систематизації методів та моделей оцінювання ефективності УДБ); порівняльний та системно-структурний аналіз (при розробці підходу до виокремлення стратегічно важливих груп СБ); факторний, кореляційний, регресійний аналіз (при формалізації впливу системи ФВСБ на рівень ефективності УДБ); метод непараметричного моделювання (при розробці методичного інструментарію оцінювання ефективності УДБ, підходу до врахування резидентності власного капіталу банку при визначенні ефективності УДБ); метод експертних оцінок, індексний метод і метод групувань (при побудові карти ФВСБ, при розробці підходу до врахування рівня керованості ФВСБ при УДБ).

Інформаційну та фактологічну базу дисертаційного дослідження склали: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, постанови та звітні дані Національного банку України; звітно-аналітична інформація Державної служби статистики України, Незалежної асоціації банків України; аналітичні огляди та рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду, Міжнародного валютного фонду, Міжнародної фінансової корпорації та інших міжнародних фінансових організацій; публічна звітність українських і закордонних банків; дані рейтингових агентств, результати наукових досліджень з питань УДБ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні існуючих та обґрунтуванні ряду нових науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо оцінювання ефективності управління діяльністю банку в системі сформованих у ньому фінансових відносин зі стейкхолдерами.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

- для визначення стратегічно важливих ФВСБ запропоновано і розроблено економетричну динамічно-лагову модель, яка дозволяє визначити їх, виходячи з рівня контрольованості керівництвом банку, рівня впливу на зростання вартості банківського бізнесу та з урахуванням часових лагів при їх формуванні та прийнятті управлінських рішень, специфіки ведення банківського бізнесу на відповідній стадії циклу розвитку економіки України;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до оцінювання ефективності УДБ на засадах концепції граничної ефективності шляхом побудови моделі лінійного програмування, яка відрізняється від існуючих орієнтацією на максимізацію рівня доданої вартості банківського бізнесу, врахуванням в якості змінних моделі вхідних та вихідних фінансових потоків, які опосередковують ФВСБ, а також при встановленні обмежень моделі – пропорційності зміни рівня

ефективності УДБ відповідно до зміни обсягів фінансових потоків між банком та його стейкхолдерами. Це дозволило кількісно оцінити недоотриману банками України величину доданої вартості внаслідок нераціональної побудови системи ФВСБ;

- методичний інструментарій врахування в процесі УДБ національних особливостей побудови системи ФВ зі стейкхолдерами в банках з різною резидентністю власного капіталу шляхом обґрунтування підходу до оцінювання ефективності УДБ в системі координат “досліджуваний банк – банки гомогенної групи (з вітчизняним або іноземним капіталом) – банківська система в цілому”. Це дозволяє більш обґрунтовано діагностувати причини недоотримання банком економічних вигід, які пов’язані з нераціональністю побудови системи ФВ зі стейкхолдерами в межах окремого банку або з існуванням загальногрупових проблем адаптації до національних умов ведення банківського бізнесу;
- науково-методичний підхід до встановлення пріоритетів при формуванні системи ФВСБ, виходячи з рівня їх впливу на ефективність УДБ, що, на відміну від існуючих підходів, запропоновано здійснювати на основі карти ФВСБ, яка дозволяє розмежувати ці відносини залежно від: 1) фази циклу кругообігу фінансових ресурсів в банку (формування власних, залучених та запозичених коштів, розміщення та використання фінансових ресурсів); 2) етапу управління фінансовими результатами банку (отримання доходів, здійснення витрат, розподіл фінансових результатів); 3) контрольованості ФВСБ керівництвом банку; 4) впливу ФВСБ на зростання доданої вартості банківського бізнесу; 5) права власності стейкхолдерів на фінансові ресурси банку та розпорядження ними (принципали, агенти першого та другого рівнів);

набули подальшого розвитку:

- система критеріїв визначення СБ, передбачених неоінституціональною та агентською теоріями, а також класичною теорією стейкхолдерів, шляхом її доповнення додатковим критерієм – наявністю ФВ між банком та учасником банківського бізнесу в процесі обмінно-розподільчих операцій та делегування повноважень, які мають прямий вплив на ефективність УДБ. Це дозволило ієрархічно впорядкувати коло СБ залежно від критеріїв їх виокремлення та уточнити роль державних органів влади, у тому числі Національного банку України як СБ за кожним із критеріїв;
- трактування сутності ефективності УДБ, який, на відміну від існуючих, базується на засадах концепції граничної ефективності, передбачає використання максимізації рівня доданої вартості банківського бізнесу як критерію ефективності УДБ, а сформовану в банку систему ФВСБ – як змінного параметра. Виходячи з цього, ефективність УДБ запропоновано розуміти як співвідношення фактичного рівня доданої вартості банківського бізнесу, яка досягнута досліджуваним банком при сформованій в ньому системі ФВСБ, до її максимального рівня, що забезпечується множиною прийнятних варіантів побудови системи цих відносин в поточних ринкових умовах в еталонних банках.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення дисертаційного дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій. Пропозиції автора щодо створення Ради стратегічних стейкхолдерів можуть бути використані при роботі над новою редакцією Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України. Розроблений інструментарій оцінювання ефективності УДБ може бути врахований в поточній діяльності банків України.

Висновки та рекомендації дисертанта щодо організаційних механізмів УДБ враховані Центральним банком Ірландії при розробці консультативного документа “Управлінські вимоги до кредитних організацій та страхових компаній” (довідка від 17.10.2013); щодо оцінювання ефективності УДБ за допомогою непараметричних методів – в діяльності ПАТ АБ “СТОЛИЧНИЙ” (довідка від 28.10.2013 № 42); щодо ідентифікації стратегічно важливих груп СБ – в діяльності Сумського обласного управління АТ “Ощадбанк” (довідка від 05.11.2013 № 35/125); щодо врахування рівня керованості ФВСБ при формуванні та реалізації тактичних завдань УДБ – в діяльності відділення ПАТ “Першого Українського Міжнародного Банку” у м. Суми (довідка від 28.10.2013 № 156); щодо врахування специфіки формування ФВ з зацікавленими особами в банках з іноземним капіталом при оцінюванні ефективності УДБ – в діяльності Харківської обласної дирекції АТ “Райффайзен Банк Аваль” (довідка від 15.04.2014 № РЗ-01-01-0-0/694).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін: “Аналіз банківської діяльності”, “Управління фінансами акціонерних товариств”, “Фінансовий менеджмент в банку”, “Банківська справа” (акт від 24.10.2013).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, висновки, рекомендації і розробки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно, відображають основний зміст дослідження та викладені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані у дисертаційній роботі в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися та отримали схвальну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях: “Економіка і фінанси: теорія та практика” (2013 р., м. Феодосія); “Економіка і управління: виклики та перспективи” (2013 р., м. Дніпропетровськ); “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (2012 р., м. Суми); “Актуальні питання економічних наук” (2012 р., м. Одеса); “Тенденции и инновации современной экономики” (2012 р., м. Красноград, Російська Федерація); “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків” (2011 р., м. Черкаси), а також на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (2011–2013 рр., м. Суми).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 19 наукових працях загальним обсягом 8,91 друк. арк., з яких особисто автору належить 6,69 друк. арк., у тому числі: 9 статей у наукових виданнях (з них 7 є фаховими виданнями з економіки (в тому числі 2 – електронними фаховими виданнями), 4 – включені до міжнародних наукометричних баз), 8 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій, розділ у 1 навчальному посібнику з грифом Міністерства освіти і науки України.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 261 сторінку, в тому числі: основного тексту – 198 сторінок, 13 таблиць, 39 рисунків, 13 додатків, список використаних джерел з 268 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі **“Теоретичні засади управління діяльністю банків в системі фінансових відносин їх стейкхолдерів”** узагальнено наукові концепції та поточні тенденції УДБ в Україні та світі; систематизовано еволюцію теорій та шкіл, що досліджують відносини між стейкхолдерами; розроблено карту ФВСБ, обґрунтовано концептуальні положення побудови системи ФВСБ.

У роботі УДБ розглядається як структурований, багаторівневий та узгоджений комплекс заходів з прийняття управлінських рішень та координації управлінських дій за цілями, ресурсами, часом, організаційними та функціональними механізмами їх реалізації, що забезпечує задоволення інтересів всіх зацікавлених осіб. Причиною виникнення системних протиріч між стратегією розвитку банку та виконанням управлінських рішень на оперативному та тактичному рівнях часто є неузгодженість інтересів різних груп СБ, хоча саме це автор вважає однією з основних передумов ефективного УДБ.

При вирішенні різнопланових задач розвитку банківського бізнесу критерій виокремлення СБ, а відповідно – і їх конкретне коло можуть бути різними. В той же час специфічною особливістю банку як фінансово-кредитного посередника є спрямованість його діяльності на залучення фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансові активи. Враховуючи той факт, що рух фінансових ресурсів банку опосередковується різними СБ, то доступність цих ресурсів для банку та можливість їх подальшого розміщення визначається саме ФВ з цими стейкхолдерами. Саме тому, коли мова йде про необхідність вирішення завдань УДБ, автор вважає за доцільне обмежити коло СБ, застосувавши додатковий критерій – наявність ФВ між банком та відповідним учасником у процесі обмінно-розподільчих операцій та делегування повноважень, які здійснюють прямий вплив на ефективність УДБ.

Це дозволяє розглядати групи СБ на 4 рівнях (рис. 1).

На першому рівні СБ визначаються за наявністю їх впливу на банк або їх залежністю від діяльності банку (класична теорія стейкхолдерів). На другому рівні коло СБ звужується, оскільки до нього потрапляють лише ті, хто зацікавлені у стабільному розвитку банку або нейтрально ставляться до нього (неінституціональна теорія).

Рисунок 1 – Ієрархія критеріїв визначення СБ

На третьому рівні (агентська теорія) СБ визначаються за наявністю формалізованих відносин між ними та банком, які мають бути зафіксовані відповідними контрактними відносинами. На запропонованому автором четвертому рівні СБ виокремлюються за фактом виникнення з ними у банку ФВ, які здійснюють прямий вплив на ефективність УДБ.

Роль державних органів влади як СБ є різною за кожним із критеріїв їх виокремлення. Так, на перших трьох рівнях до складу СБ автор відносить всі органи державної влади в контексті виконання ними всіх функцій: фінансової, регуляторної, контрольної та стратегічного планування. На четвертому рівні до складу СБ автор відносить лише ті органи, які беруть безпосередню участь у виконанні державою ролі власника останньої інстанції, зокрема – при націоналізації банків. При виконанні державою всіх інших функцій її вплив є однако-вим для всіх банків, тому прямий вплив на ефективність управління діяльністю конкретного банку в даному випадку вона не здійснює. На кожному з досліджуваних рівнів автор визначає специфічну роль Національного банку України як СБ. Так, зокрема, на перших трьох рівнях він розглядається як СБ, виходячи з виконання ним ролі як регулятора, так і кредитора останньої інстанції, тоді як на четвертому рівні – лише другої ролі.

Залежно від права власності на фінансові ресурси в роботі розглядаються дві основні групи СБ:

- принципали (власники фінансових ресурсів), які за джерелом формування капіталу банків поділяються на акціонерів (формують власний капітал) та вкладників/інвесторів (формують позиковий капітал);
- агенти (не є власниками ресурсів, проте беруть участь у їх розподілі та перерозподілі в процесі створення доданої вартості), які поділяються на агентів першого рівня (апарат корпоративного управління), які мають прямі права щодо участі в розподільчих та перерозподільних процесах, та агентів другого рівня (субагенти, фізичні та юридичні особи-позичальники), що отримують фінансові ресурси від агентів, а тому опосередковано беруть участь у цих процесах).

В контексті підвищення ефективності УДБ особливої актуальності набуває визначення кола стратегічних СБ (принципалів та агентів обох рівнів), ФВ з якими є стабільними, контрольованими керівництвом банку та призводять до зростання доданої вартості банківського бізнесу. На формуванні тривалих та стійких відносин саме з цими СБ мають бути сконцентровані управлінські зусилля керівництва банку. Крім того, важливим з позиції УДБ є визначення фази циклу кругообігу фінансових ресурсів банку та етапу процесу управління його фінансовими результатами, на яких виникають ФВ з цими СБ. Для вирішення цієї задачі автором побудовано карту ФВСБ (рис. 2), фундаментальним підґрунтям при побудові якої стало системне поєднання положень всіх трьох теорій, що досліджують відносини між зацікавленими особами – неінституціональної, агентської та класичної теорії стейкхолдерів.

Автор рекомендує концентрувати управлінські зусилля на забезпеченні стійкості ФВСБ, що пов'язані з забезпеченням довготривалих та упорядкованих відносин з принципалами (акціонерами та персоналом банку) з приводу формування власного капіталу банку (1, 2), принципалами-вкладниками банку (юридичні та фізичні особи) з приводу формування позикового капіталу банку (5, 16), агентами першого рівня (персоналом банку) з приводу забезпечення інтелектуальним капіталом (18) та агентами другого рівня (фізичні та юридичні особи-позичальники) щодо розміщення фінансових ресурсів, отриманих від принципалів (10, 17, 23, 24). Саме ці ФВСБ є контрольованими керівництвом банку та призводять до зростання доданої вартості банківського бізнесу.

Розроблена карта ФВСБ може використовуватися як підґрунтя для побудови системи ФВСБ, яка в роботі розглядається через впорядкування її структурних та функціональних підсистем. Так, зокрема, автор розглядає структурні підсистеми трьох ієрархічних рівнів: 1) внутрішні ФВ банку (між окремими підрозділами, між керівництвом та персоналом); 2) ФВ з вкладниками, позичальниками та інвесторами банку; 3) ФВ з державою, іншими фінансово-кредитними установами.

Фази циклу кругообігу фінансових ресурсів					Етапи процесу управління фінансовими результатами банку, в межах якого виникають ФВСБ				
Високий	Формування фінансових ресурсів			Використання фінансових ресурсів	СБ (П – принципал, AI – агент першого рівня, AII – агент другого рівня)	Формування фінансових результатів банку		Розподіл фінансових результатів	Високий
	Власні кошти	Залучені кошти	Запозичені кошти			Розміщення фінансових ресурсів	Здійснення витрат		
	1	5		14, 15	Акціонери (П) Клієнти-вкладники (П) Клієнти-позичальники (AII) Персонал (AI)	16		13, 14, 15	
	2		10	2		17	23, 24		2
	3		6, 7, 8			18			
	4		9			19	25		
Низький			11		Інвестори (П, AII) Інші банки (AII)	20	26		
			12		Національний банк України (П)	21			
					Держава (бюджети та позабюджетні фонди) (П)	22*		22	
	Беруть безпосередню участь у створенні доданої вартості банківського бізнесу			Не беруть безпосередньої участі у створенні доданої вартості банківського бізнесу		Беруть безпосередню участь у створенні доданої вартості банківського бізнесу		Не беруть безпосередньої участі у створенні доданої вартості банківського бізнесу	
	Характер впливу ФВСБ на зростання доданої вартості банківського бізнесу					Характер впливу ФВСБ на зростання доданої вартості банківського бізнесу			

Рисунок 2 – Карта ФВСБ (з урахуванням специфіки провадження банківського бізнесу в Україні)

ФВСБ (умовні позначення):

- 1 – внески акціонерів при формуванні статутного капіталу банків або його зміні;
- 2 – нарахування заробітної плати, премій, доплат, надбавок або інших виплат у вигляді акцій банку;
- 3 – конвертація емітованих банком боргових цінних паперів в інструменти власності (акції);
- 4 – націоналізація акціонерного капіталу;
- 5 – надходження коштів на депозитні рахунки від юридичних та фізичних осіб;
- 6 – отримання коштів від випуску та продажу боргових зобов'язань банку (облігацій та векселів);
- 7 – отримання коштів від інших банків;
- 8 – отримання коштів від інших фінансово-кредитних установ;
- 9 – отримання коштів від НБУ (овердрафт за коррахунком, за операціями РЕПО, через аукціони, стабілізаційні кредити, інші кредити);
- 10 – надання кредитів юридичним та фізичним особам;
- 11 – формування торгового портфеля, що складається з цінних паперів, валюти та банківських металів;
- 12 – надання кредитів іншим банкам;
- 13 – розподіл чистого прибутку на виплату дивідендів;
- 14 – відрахування у загальні резерви, резервний капітал та в інші фонди (резерви), створені відповідно до рішень Загальних зборів акціонерів банку;
- 15 – реінвестування чистого прибутку банку;
- 16 – здійснення процентних витрат за строковими депозитами фізичних та юридичних осіб;
- 17 – сплата комісій за оцінку фінансового стану позичальника, гарантій, застав, обслуговування кредитної заборгованості тощо;
- 18 – здійснення витрат на утримання персоналу (заробітна плата, витрати на соціальне забезпечення, додаткові виплати, премії);
- 19 – здійснення процентних та комісійних витрат за цінними паперами власного боргу; витрат від діяльності на валютному ринку і ринку банківських металів, торгівлі цінними паперами та іншими фінансовими інструментами;
- 20 – здійснення процентних та комісійних витрат по залученню ресурсів у вигляді отриманих міжбанківських кредитів і депозитів;
- 21 – здійснення витрат по сплаті відсотків за коштами НБУ;
- 22* – здійснення витрат по сплаті податків, зборів та інших обов'язкових платежів (не залежать від сформованих ФВ з державою та не беруть участі у створенні доданої вартості банківського бізнесу);
- 22 – здійснення витрат по сплаті податку на прибуток;
- 23 – отримання доходів у вигляді сплати відсотків за кредит, наданий юридичним та фізичним особам;
- 24 – отримання доходів від розрахунково-касового обслуговування банків та клієнтів, комісійних доходів від кредитного обслуговування тощо;
- 25 – отримання доходів від операцій купівлі-продажу різних фінансових інструментів, комісійних доходів від операцій з цінними паперами, комісійних доходів від операцій на валютному ринку та ринку банківських металів;
- 26 – отримання доходів від розміщення коштів в інших банках.

Щодо функціональних підсистем (цільової, організаційної, інформаційної, нормативно-правової, методичної), то визначено їх специфічні особливості для кожного ієрархічного рівня ФВСБ. Загальною ж метою формування системи ФВСБ автор вважає зростання доданої вартості банківського бізнесу за умови забезпечення реалізації інтересів всіх стейкхолдерів.

У другому розділі **“Розвиток науково-методичних підходів до оцінювання ефективності управління діяльністю банків в системі фінансових відносин їх стейкхолдерів”** узагальнено методи та моделі, що використовуються при оцінюванні ефективності УДБ; удосконалено підхід до трактування сутності та оцінювання ефективності УДБ на засадах концепції граничної ефективності з урахуванням ФВСБ; розроблено методичні засади врахування специфіки побудови ФВСБ окремих гомогенних груп при оцінюванні ефективності УДБ.

Автором визначено специфічні характеристики ефективності, обґрунтовано відмінності між поняттями “ефективність діяльності банку” та “ефективність УДБ”. В роботі досліджено сутність фундаментальних теорій ефективності, типи ефективності УДБ (аллокативну, технічну, Х-ефективність, реальну, розрахункову, умовну та ін.), систематизовано існуючі методичні підходи до якісного та кількісного оцінювання ефективності УДБ, визначено їх переваги та недоліки, обґрунтовано можливості застосування для вітчизняних банків.

Обґрунтовано, що для оцінювання ефективності організації, управління, планування та контролю за діяльністю банків найбільш доцільно застосовувати концепцію граничної ефективності, а як інструментарій – метод аналізу поверхні огортання даних DEA. Цей метод зорієнтований на визначення у багатовимірному просторі “межі ефективності” – множини максимально ефективних банків з вибірки, що прийняті за еталони, а ефективність досліджуваного банку визначається відстанню до цієї межі. В роботі узагальнено результати досліджень зарубіжних вчених за 2006–2010 рр., що використовували цей метод для оцінювання УДБ в Бразилії, Гонконгу, Греції, Індії, Італії, Канаді, Португалії, США, Японії. В роботі використано модифікацію методу DEA, засновану на посередницькому підході (банки розглядаються як посередники між вкладниками та позичальниками на фінансовому ринку, що знаходить своє відображення у виборі показників, що характеризують систему ФВСБ).

Критерієм ефективності УДБ автор пропонує вважати максимізацію рівня доданої вартості банківського бізнесу, оскільки вона, на відміну від акціонерної вартості, враховує інтереси всіх СБ – агентів та принципалів, які виступають суб’єктами корпоративних прав та корпоративних відносин. Використаний в роботі інструментарій передбачає визначення її рівня не як єдиного інтегрального показника, а шляхом узагальнення (у відповідній математичній конфігурації) значень релевантних параметрів, які її формують.

Як змінні параметри при оцінюванні ефективності УДБ автор пропонує використовувати вхідні та вихідні фінансові потоки, які опосередковують процес обмінно-розподільчих операцій в банку.

Виходячи з цього, автором запропоновано визначати ефективність УДБ як співвідношення фактичного рівня доданої вартості банківського бізнесу, яка

досягнута досліджуваним банком при сформованій в ньому системі ФВСБ, до її максимального рівня, що забезпечується множиною прийнятних варіантів побудови системи цих відносин в поточних ринкових умовах в еталонних банках.

В роботі розроблено модель оцінювання ефективності УДБ (рис. 3). Залежно від можливості банку швидко (протягом одного року, за який здійснюється дослідження) трансформувати внутрішні системи УДБ при зростанні масштабів фінансових потоків між банком та його стейкхолдерами та ускладненні ФВ з ними автор розглядає дві специфікації цієї моделі: з постійним (CRS) та змінним (VRS) ефектом масштабу. В моделі CRS врахована спроможність банку протягом року адаптувати механізми УДБ до кількісних та якісних змін у системі ФВСБ (при зміні обсягів фінансових потоків між банком та його стейкхолдерами пропорційно зміниться і рівень ефективності УДБ). Моделлю VRS передбачається, що трансформаційні зміни в обсягах та напрямках потоків фінансових ресурсів між банком та СБ не супроводжуються відповідними швидкими процесами реструктуризації управлінських механізмів (зміна ефективності УДБ відбувається не пропорційно до зміни обсягів фінансових потоків між банком та його стейкхолдерами). Ця непропорційність обумовлена впливом ефекту масштабу (зростання обсягів потоків фінансових ресурсів між СБ ускладнює процес УДБ та, відповідно, зменшує його ефективність).

Узагальнюючу характеристику недоотриманої величини доданої вартості банківського бізнесу внаслідок нераціональної побудови системи ФВСБ автор пропонує визначати як “резерв невикористаних можливостей УДБ”. Наближення його розрахункового значення до 0 свідчить про наближеність сформованої в банку системи ФВСБ до її оптимального варіанта.

Як свідчить проведене дослідження, в 2006–2007 рр. кількість еталонних банків була значною – 23 % (за моделлю CRS) та 6 % (за моделлю VRS) від усієї сукупності банків в Україні, а середній рівень ефективності УДБ також досить високим – 0,83 та 0,47 відповідно. У кризовий 2009 р. ефективність УДБ досягала мінімального значення – 0,80 та 0,27 відповідно, що свідчить про нездатність більшості банків нівелювати загострення та неузгодженість економічних інтересів окремих груп СБ під час кризи. Кількість еталонних банків в цьому році була вже значно меншою – відповідно 16 % та 3 % від їх загальної кількості. У посткризовому 2010 р. внаслідок запровадження в більшості банків програм антикризової стабілізації та клієнтоорієнтованого маркетингу вони переглянули та оптимізували ФВ зі своїми стейкхолдерами, що дозволило їм збільшити рівень ефективності УДБ за моделлю CRS до 0,81 та кількість еталонних банків – до 26 % від усієї вибірки. За моделлю VRS ці показники склали відповідно 0,40 та 4 %. В 2011–2013 рр. негативні тенденції у розвитку економіки в цілому та вітчизняної банківської системи зокрема призвели до суттєвих змін у сформованих в банках системах ФВСБ та до зменшення рівня ефективності УДБ – відповідно до 0,78 та 0,32. В умовах обмеженості фінансових ресурсів відбулося стиснення міжбанківського кредитного ринку до невеликої кількості гравців, а стратегічно важливими стали ФВ з державою та НБУ.

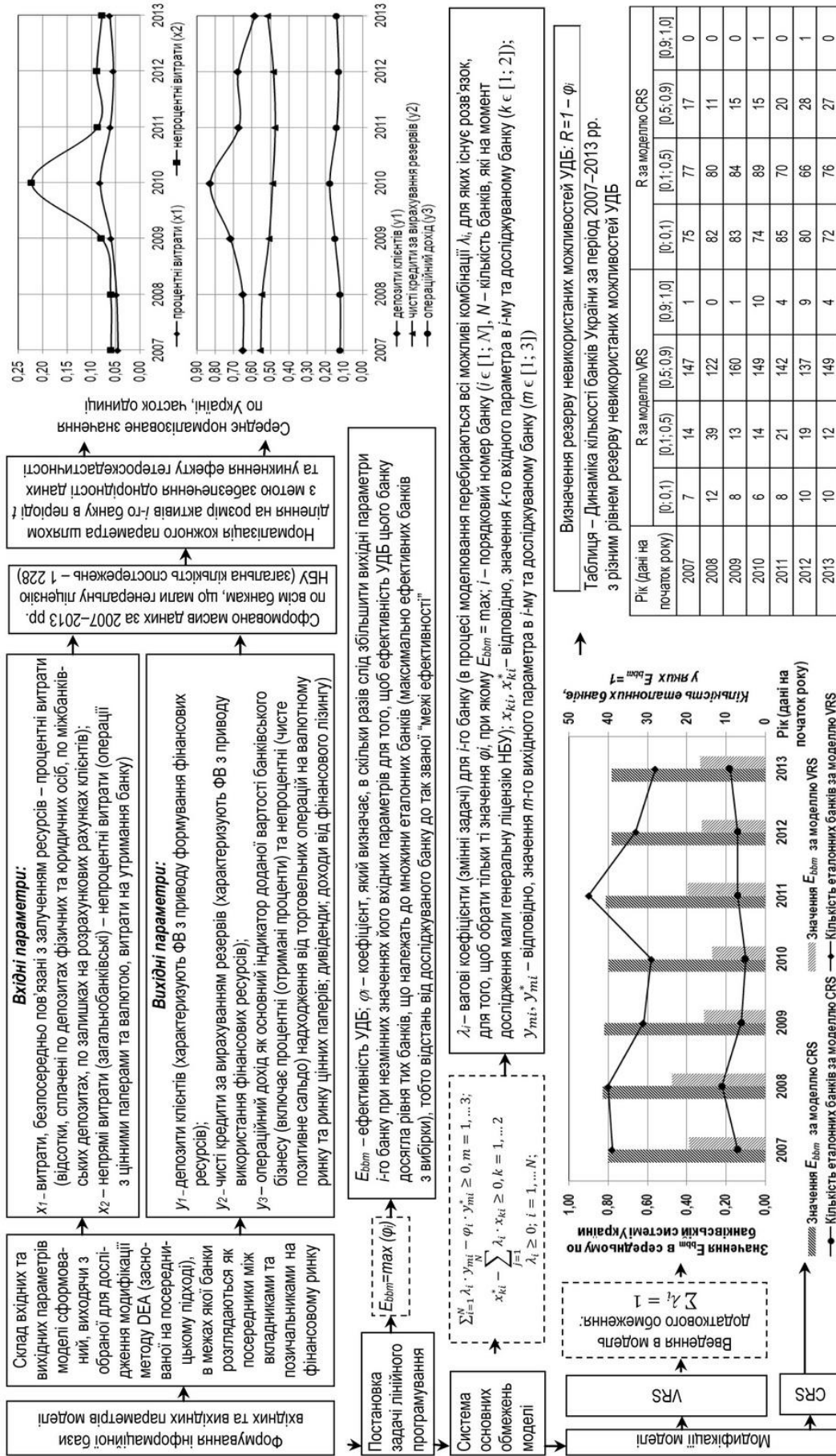

Рисунок 3 – Методичний підхід до оцінювання ефективності УДБ на засадах концепції граничної ефективності з урахуванням ФВСБ

У роботі доведено, що управлінські процеси в банках, які належать до однієї гомогенної групи (є близькими за специфікою побудови ФВСБ), мають цілий ряд спільних рис, що мають бути враховані при оцінюванні ефективності УДБ. Гомогенні групи можуть бути виділені за різними ознаками, що пов'язані з ФВСБ, зокрема: за резидентністю власного капіталу (банки з іноземним та вітчизняним капіталом), формою власності (державні, приватні, кооперативні, змішані банки), територіальною ознакою (міжнародні, національні, регіональні банки), характером діяльності (універсальні та спеціалізовані банки), клієнтською спеціалізацією (банки, що орієнтовані на конкретний тип клієнтів: населення, пенсіонерів, малий бізнес, тощо) та ін.

Виходячи з цього, ефективність управління діяльністю досліджуваного банку відносно всіх банків в банківській системі може бути представлена як добуток двох величин: 1) ефективності управління діяльністю досліджуваного банку відносно банків окремої гомогенної групи; 2) ефективності управління діяльністю банків окремої гомогенної групи відносно всіх банків в банківській системі. Множина еталонних банків визначається: для першої складової – лише зі складу банків даної гомогенної групи, а другої – з усіх банків вибірки. Підхід до оцінювання кожної з цих складових є однаковим (базується на фундаментальних положеннях теорії Х-ефективності), але об'єкт та база порівняння будуть різними.

У роботі здійснено практичні розрахунки за цим підходом, гомогенні групи банків виокремлені за резидентністю власного капіталу (рис. 4).

Рисунок 4 – Результати оцінювання ефективності управління діяльністю банків з іноземним та вітчизняним капіталом

За результатами дослідження за моделлю CRS можна стверджувати, що ефективність УДБ з іноземним капіталом відносно всіх банків цієї гомогенної групи є вищою в порівнянні з аналогічним показником для банків з вітчизняним капіталом протягом 2008–2013 рр. Це обумовлено їх доступом до капіталу материнських банків та зовнішніх ринків, що відображається у сформованій системі ФВСБ. У той же час банки з вітчизняним капіталом є більш адаптованими до умов ведення банківського бізнесу в Україні, ніж банки з іноземним капіталом, хоча динаміка рівня ефективності УДБ для банків з вітчизняним капіталом відносно всіх банків у банківській системі демонструє спадну тенденцію.

У третьому розділі **“Методичні засади та практичний інструментарій підвищення ефективності управління діяльністю банків в системі фінансових відносин їх стейкхолдерів”** розроблено економетричну динамічно-лагову модель, яка дозволяє визначити стратегічно важливі ФВСБ, виходячи з рівня їх контрольованості керівництвом банку, рівня впливу на зростання вартості банківського бізнесу та з урахуванням часових лагів при їх формуванні та прийнятті управлінських рішень в банку; обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення УДБ в Україні.

У контексті підвищення ефективності УДБ особливе значення набуває диверсифікація управлінських дій, враховуючи фінансові, часові та кадрові обмеження, складність причинно-наслідкових взаємозв'язків ефективності управлінського процесу та ФВСБ. Виходячи з цього, автор вважає необхідним концентрувати управлінські зусилля переважно на формуванні стратегічно важливих ФВСБ, коло яких пропонується визначати за двома критеріями: 1) суттєвий вплив ФВ з цими СБ на зростання доданої вартості банківського бізнесу; 2) високий рівень контрольованості ФВ з цими СБ з боку керівництва банку. За цими критеріями всі ФВСБ, які беруть участь у створенні доданої вартості банківського бізнесу, в роботі розподілено на дві групи. До першої групи (низький рівень контрольованості та низький рівень впливу) автором віднесено такі параметри ФВСБ: обсяг коштів інших банків у досліджуваному банку, обсяг емітованих банком боргових цінних паперів, обсяг цінних паперів у торговому портфелі банку, обсяг коштів досліджуваного банку в інших банках, частка власного капіталу в пасивах банку, частка активів банку в загальних активах банківської системи. До другої групи (високий рівень контрольованості та високий рівень впливу) автором віднесено такі параметри ФВСБ: обсяги депозитів та кредитів юридичних та фізичних осіб, розмір статутного капіталу банку.

ФВСБ, які будуть стратегічно важливими для окремого банку в конкретний період часу, автор пропонує визначати зі складу ФВСБ другої групи на основі побудованої економетричної динамічно-лагової моделі, характеристика специфікацій якої наведена в табл. 1.

Як видно з табл. 1, автором сформовано 6 специфікацій цієї моделі, кожна з яких базується на різних функціональних залежностях. Результуючим параметром в кожній з них є ефективність УДБ (рівень доданої вартості банківського бізнесу) в поточному році, а склад змінних параметрів є різним (зміни ФВСБ в поточному та попередніх періодах, результати управлінських рішень в банку

в попередніх періодах). Для цього в модель введено лагові змінні двох типів: незалежні та залежні, причому кількість кожної з них в межах відповідної специфікації моделі визначається кількістю часових періодів, які є об'єктом аналізу.

Таблиця 1 – Характеристика специфікацій моделі, що формалізує залежність між ФВСБ та ефективністю УДБ у банківській системі України в 2009–2013 рр.*

Специфікація моделі	Загальний вигляд функціональної залежності	Кількість лагових змінних	Кількість періодів аналізу	Залежна змінна	Незалежні змінні				Рік, у якому специфікація моделі найкраще відповідає реальній залежності між ефективністю УДБ та системою ФВСБ в Україні (з урахуванням фази економічного циклу)
					Система ФВСБ в j -му році	Система ФВСБ в $j-1$ році	Результати управлінських рішень в банку в $j-1$ році	Результати управлінських рішень в банку в $j-2$ році	
1	$\vec{\varphi}_j = \vec{X}_j \vec{a}_j$	0	0	Ефективність УДБ в j -му році	враховано	не враховано	не враховано	не враховано	–
2	$\vec{\varphi}_j = \vec{X}_j \vec{a}_j + \vec{\beta}_j \vec{\varphi}_{j-1}$	1	1		враховано	не враховано	враховано	не враховано	–
3	$\vec{\varphi}_j = \vec{X}_j \vec{a}_j + \vec{\beta}_j \vec{\varphi}_{j-1} + \vec{\beta}_j^2 \vec{\varphi}_{j-2}$	2	2		враховано	не враховано	враховано	враховано	–
4	$\vec{\varphi}_j = \vec{X}_j \vec{a}_j + \vec{a}_j \vec{X}_{j-1}$	1	1		враховано	враховано	не враховано	не враховано	2012; 2013
5	$\vec{\varphi}_j = \vec{X}_j \vec{a}_j + \vec{a}_j \vec{X}_{j-1} + \vec{\beta}_j \vec{\varphi}_{j-1}$	2	1		враховано	враховано	враховано	не враховано	2009; 2011
6	$\vec{\varphi}_j = \vec{X}_j \vec{a}_j + \vec{a}_j \vec{X}_{j-1} + \vec{\beta}_j \vec{\varphi}_{j-1} + \vec{\beta}_j^2 \vec{\varphi}_{j-2}$	3	2		враховано	враховано	враховано	враховано	2010

*Умовні позначення: $\vec{\varphi}_j$; $\vec{\varphi}_{j-1}$; $\vec{\varphi}_{j-2}$ – відповідно, вектори ефективності УДБ (сукупність коефіцієнтів φ_j , які визначають відстань кожного досліджуваного банку до межі ефективності в j -му, $j-1$ та $j-2$ роках (коефіцієнти φ_j розраховуються за алгоритмом, представленим на рис. 3)); \vec{X}_j , \vec{X}_{j-1} – вектори ФВСБ (сукупність параметрів x_j , що характеризують сформовану в кожному досліджуваному банку в j -му та $j-1$ роках систему ФВ зі стейкхолдерами); \vec{a}_j , $\vec{\beta}_j$ – вектори вагових коефіцієнтів, які характеризують відповідно сформовану систему ФВСБ та ефективність УДБ в кожному досліджуваному банку в j -му році (ці постійні параметри змінюються в діапазоні від 0 до 1; їх наближення до 0 свідчить, що відповідні параметри φ_j та x_j за період аналізу не впливають на ефективність УДБ в j -му році, а наближення до 1 свідчить про суттєвий вплив); $\vec{\beta}_j^2$ – вектор вагових коефіцієнтів, які характеризують вплив результатів управлінських рішень в банку в $j-2$ році на ефективність УДБ в j -му році.

Оскільки динамічні зміни у взаємовідносинах банків з їх стейкхолдерами значною мірою визначаються специфікою ведення бізнесу на відповідній стадії циклу розвитку банківської системи, фінансового ринку, а також бізнес-циклу економіки країни, то для кожного року дослідження (2009–2013 рр.) автором обрано один з 6 типів функціональної залежності відповідно до поточної фази економічного циклу (за результатами розрахунку коефіцієнта детермінації).

У роботі побудовано регресійні залежності між ФВСБ, які відносяться до різних груп за рівнем контрольованості та впливу на зростання доданої вартості банківського бізнесу. Це здійснено за результатами аналізу відповідних параметрів ФВСБ за 2009–2013 рр. по банківській системі України в цілому, а також для окремих банків: ПАТ “ІНГ Банк Україна”, ПАТ “Перший Український Міжнародний Банк”, ПАТ “Кредитпромбанк”, ПАТ “Райффайзен Банк Аваль”.

Коло банків, що стали об'єктами аналізу, включає банки, які: 1) в досліджуваному періоді як відносилися до множини еталонних банків, так і демонстрували незначний рівень ефективності УДБ; 2) мають як вітчизняного, так і іноземного власника; 3) є представниками всіх груп банків за обсягами активів (крім четвертої, оскільки система ФВСБ даної групи часто є специфічною).

За результатами дослідження можна зробити висновок, що в 2009–2013 рр. найбільший позитивний вплив на ефективність УДБ України (в цілому по банківській системі) здійснювали ФВ з фізичними особами-вкладниками, тоді як ФВ з фізичними особами-позичальниками, юридичними особами (як вкладниками, так і позичальниками), акціонерами – негативний вплив. Аналогічний висновок зроблено і за результатами побудови регресійних рівнянь для ПАТ “ІНГ Банк Україна” та ПАТ “Перший Український Міжнародний Банк”, тоді як для ПАТ “Райффайзен Банк Аваль” стратегічно важливими є ФВ з фізичними особами (як позичальниками, так і вкладниками), а ПАТ “Кредитпромбанк” – з фізичними особами (як позичальниками, так і вкладниками) та акціонерами. Врахування стратегічних ФВСБ при коригуванні стратегії розвитку банків дозволяє забезпечити готовність їх керівництва до виникнення дисбалансів та неузгодженості інтересів СБ під час локальних та системних банківських криз.

У роботі обґрунтовано доцільність внесення НБУ змін до Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, які б передбачали можливість створювати в банках постійно діючий колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган – Раду стратегічних СБ. Це сприятиме уникненню конфлікту інтересів СБ, збільшенню рівня прозорості банківського бізнесу, зростанню довіри СБ до банків, що в загальному підсумку забезпечить зростання доданої вартості банківського бізнесу.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі, яка полягає у розвитку науково-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо оцінювання ефективності УДБ в системі ФВ їх стейкхолдерів.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. УДБ слід розуміти як структурований, багаторівневий та узгоджений комплекс заходів щодо прийняття управлінських рішень та координації управлінських дій за цілями, ресурсами, часом, організаційними та функціональними механізмами їх реалізації, що забезпечує задоволення інтересів всіх СБ. Базовим елементом УДБ виступає ефективна система корпоративного управління в банку.

2. У контексті вирішення стратегічних і тактичних задач УДБ СБ слід вважати лише тих учасників банківського бізнесу, що мають ФВ з банком в процесі обмінно-розподільчих операцій та делегування повноважень, які здійснюють прямий вплив на ефективність УДБ. Такий підхід розширює систему критеріїв віднесення осіб або організацій до складу СБ, передбачених неоінституційною та агентською теоріями, а також класичною теорією стейкхолдерів.

3. У контексті підвищення ефективності УДБ керівництву банку слід сконцентрувати управлінські зусилля на стратегічно важливих ФВСБ, коло яких слід визначати на основі побудованої автором карти ФВСБ, яка розмежовує їх залежно від: фази циклу кругообігу фінансових ресурсів в банку; етапу управління фінансовими результатами банку; контрольованості ФВСБ керівництвом банку; впливу ФВСБ на зростання доданої вартості банківського бізнесу; права власності стейкхолдерів на фінансові ресурси банку та розпорядження ними.

4. Ефективність УДБ слід розуміти як співвідношення фактичного рівня доданої вартості банківського бізнесу, яка досягнута досліджуваним банком при сформованій в ньому системі ФВСБ, до її максимального рівня, що забезпечується множиною прийнятних варіантів побудови системи цих відносин в поточних ринкових умовах в еталонних банках.

5. Оцінювання ефективності УДБ слід здійснювати за допомогою побудованої модифікації моделі граничної ефективності DEA, в якій цільовою функцією обрано максимізацію рівня доданої вартості банківського бізнесу, змінними моделі – вхідні та вихідні фінансові потоки, які опосередковують ФВСБ. Побудовано дві специфікації цієї моделі: зі змінним та постійним ефектом масштабу, які передбачають, що зміна рівня ефективності УДБ відбувається непропорційно/пропорційно до зміни обсягів фінансових потоків між банком та його стейкхолдерами. Практичні розрахунки для банківської системи України за 2007–2013 рр. свідчать про загальну тенденцію до зниження середнього рівня ефективності УДБ (за моделлю з постійним ефектом масштабу – з 80,82 до 78,48 %; за моделлю зі змінним ефектом масштабу – з 38,86 до 33,15 %).

6. Всі причини неефективного УДБ можна розділити на дві групи: 1) пов'язані з нераціональністю побудови системи ФВ зі стейкхолдерами в окремому банку; 2) пов'язані з існуванням спільних для групи гомогенних банків, виокремлених за резидентністю власного капіталу, проблем з адаптацією до національних умов ведення банківського бізнесу. За результатами розрахунків за 2008–2013 рр. за моделлю з постійним ефектом масштабу банки з вітчизняним інвестором демонструють кращу адаптованість до умов ведення банківського бізнесу в Україні, однак рівень їх ефективності УДБ зменшувався протягом цього періоду. За моделлю зі змінним ефектом масштабу в посткризовий період ефективність УДБ з іноземним капіталом була вищою, ніж у банків з вітчизняним власником.

7. Для визначення пріоритетів при формуванні системи ФВСБ розроблено економетричну динамічно-лагову модель, яка дозволяє обирати стратегічно важливі з них, виходячи з рівня контрольованості керівництвом банку, рівня впливу на зростання вартості банківського бізнесу та з урахуванням часових лагів при їх формуванні та прийнятті управлінських рішень в банку. Розрахунки за цією моделлю показали, що в 2009–2013 рр. найбільший позитивний вплив на ефективність УДБ мали: в цілому по банківській системі України, для ПАТ “ІНГ БАНК Україна” та ПАТ “Перший український міжнародний банк” – ФВ з фізичними особами-вкладниками, для ПАТ “РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ” – ФВ з фізичними особами при наданні їм всіх типів банківських послуг, для ПАТ “Кредит-промбанк” – ще й з акціонерами.

8. Обґрунтовано доцільність внесення змін до регламентованих Національним банком України Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, які передбачають можливість створення у банках постійно діючого колегіального виборчого консультативно-дорадчого органу системи корпоративного управління – Ради стратегічних СБ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Публікації у наукових фахових виданнях

1. Костюк О. М. Аналіз особливостей національної системи корпоративного управління при оцінюванні ефективності корпоративного управління в банку / О. М. Костюк, М. М. Бричко // Вісник Хмельницького національного університету, 2013. – № 4. – Том 1. – С. 166–172 (0,82 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено ефективність сформованих у банках України організаційних механізмів УДБ (0,42 друк. арк.).*
2. Бричко М. М. Системний підхід оцінювання ефективності корпоративного управління як складової управління діяльністю банків в системі фінансових відносин їх стейкхолдерів / М. М. Бричко // Інвестиції: практика та досвід, 2013. – № 19. – С. 53–58 (0,82 друк. арк.).
3. Бричко М. М. The role of the country peculiarities of corporate governance systems development in the assessment of their effectiveness / М. М. Бричко // Бізнес Інформ, 2012. – № 8. – С. 216–218 (0,40 друк. арк.).
4. Бричко М. М. Підвищення ефективності корпоративного управління як засіб впливу на суверенний рейтинг країни [Електронний ресурс] / М. М. Бричко // Проблеми системного підходу в економіці : електронне наукове фахове видання, 2011. – № 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_1/Brichko_111.htm (0,37 друк. арк.).
5. Бричко М. М. Government regulation of the bank capital: purification or genocide of Ukrainian banks / М. М. Brychko, A. S. Dziuba // Економічний простір : зб. наук. пр. – № 56/2. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2011. – С. 124–137 (0,76 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано роль банківського капіталу в забезпеченні ефективності діяльності банку (0,42 друк. арк.).*
6. Бричко М. М. Корпоративне управління в контексті оцінки банківського сектору в умовах кризи / М. М. Бричко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. : Вип. 32 / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – С. 297–307 (0,57 друк. арк.).
7. Бричко М. М. The relationship between corporate governance quality and bank value in concentrated ownership system: theoretical background [Електронний ресурс] / М. М. Бричко // Проблеми системного підходу в економіці : електронне наукове фахове видання, 2011. – № 3. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_3/Brichko_311.htm (0,50 друк. арк.).

Публікації у нефахових виданнях

8. Brychko M. Governance of stakeholder’s financial relationships: evidence from Ukrainian banking sector / M. Brychko // Corporate Ownership and Control, Volume 11, Issue 1, 2013, Continued – 7. – P. 706–714 (0,85 друк. арк.).

9. Brychko M. Ukrainian banking system under review. Interaction between corporate governance and bank performance: stakes on ownership type? / Marina Brychko, Kateryna Kondrunina, Olga Neselevska // *Corporate Ownership and Control*, Volume 8, Issue 2, Winter 2011, Conference Issue. – P. 75–103 (2,51 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено вплив резидентності акціонерного капіталу банку на ефективність УДБ (1,16 друк. арк.).*

Публікації у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях

10. Бричко М. М. Оцінювання ефективності корпоративного управління як складової управління діяльністю банків у системі фінансових відносин їх стейкхолдерів / М. М. Бричко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доп. XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24–25 жовтня 2013 р.) : у 2 томах / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2013. – Т. 2. – С. 95–97 (0,09 друк. арк.).
11. Бричко М. М. Сутність управління діяльністю банків в системі фінансових відносин їх стейкхолдерів / М. М. Бричко // Економіка і фінанси: теорія та практика : мат. I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Феодосія, 26–28 вересня 2013 р. – Луганськ : Вид-во “Ноулідж”, 2013. – С. 353–356 (0,14 друк. арк.).
12. Бричко М. М. Методологічні підходи до оцінювання ефективності корпоративного управління в банку / М. М. Бричко // Економіка і управління: виклики та перспективи : зб. мат. Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 4–5 лютого 2013 р., Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ : “Гарда”, 2013. – С. 278–280 (0,17 друк. арк.).
13. Leonov L. Corporate governance performance measures: is the right time for getting essentials reconsidered? / L. Leonov, M. Brychko, O. Khomenko, K. Nikolaieva // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : зб. тез доп. VII Міжнародної науково-практичної конференції (24–25 травня 2012 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – Т. 1. – С. 31–32 (0,11 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано передумови для реформування системи індикаторів ефективності УДБ (0,03 друк. арк.).*
14. Бричко М. М. Ефективна система корпоративного управління в сучасному конкурентоспроможному банку / М. М. Бричко // Актуальні питання економічних наук : зб. тез наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8–9 червня 2012 р.). – Одеса: “Центр економічних досліджень та розвитку”, 2012. – С. 94–96 (0,19 друк. арк.).
15. Бричко М. М. Оценка эффективности корпоративного управления на основе специфик национальных стереотипов / М. М. Бричко // Тенденции и инновации современной науки : материалы Международной научно-практической конференции (тезисы докладов). 18 июня 2012 г. : сборник научных трудов. – Краснодар, 2012. – С. 28 (0,06 друк. арк.).

16. Бричко М. М. Дослідження сутності ефективності корпоративного управління з урахуванням міжнародного досвіду / М. М. Бричко // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. 20–21 жовтня 2011р. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2011. – С. 34–36 (0,10 друк. арк.).
17. Brychko M. M. Unique practice of corporate governance in Ukraine / M. M. Brychko // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доп. XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27–28 жовтня 2011 р. : у 2 т. / Держ. вищий навчальний заклад “УАБС НБУ”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – Т. 2. – С. 97–99 (0,10 друк. арк.).
18. Brychko M. The Global Crisis and its impact on the Ukrainian’s financial sector / M. Barynova, M. Brychko // The Problems and Perspectives of the Banking System Development: a Glance into the Future : Global Financial Crises and its national specific features : the International Scientific-Practical Conference papers (23–25 April, 2009) / State Higher Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”. – Sumy : SHEI “UAB NBU”, 2009. – С. 6–9 (0,10 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено вплив світової фінансової кризи на ефективність банківського бізнесу в Україні (0,05 друк. арк.).*

Навчальний посібник

19. Бричко М. М. Внутрішні фінансові ресурси транснаціональних корпорацій / М. М. Бричко // Міжнародні фінанси : навчальний посібник / [І. І. Д’яконова, М. І. Макаренко, Ф. О. Журавка та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Макаренка та д-ра екон. наук, доц. І. І. Д’яконової. – Київ : “Центр учбової літератури”, 2012. – С. 402–407 (0,25 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Бричко М. М. Оцінювання ефективності управління діяльністю банків в системі фінансових відносин їх стейкхолдерів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2014.

У дисертаційній роботі запропоновано методичні підходи та практичні рекомендації щодо оцінювання ефективності управління діяльністю банку в системі фінансових відносин зі стейкхолдерами. У роботі розвинуто систему критеріїв виокремлення стейкхолдерів банку, розроблено карту фінансових відносин з ними, удосконалено підхід до трактування сутності ефективності управління діяльністю банку та до оцінювання його ефективності на засадах концепції граничної ефективності, розроблено методичні засади врахування специфіки побудови фінансових відносин зі стейкхолдерами банків окремих гомогенних груп при оцінюванні ефективності управління їх діяльністю, розроблено економетричну динамічно-лагову модель, яка дозволяє визначити стратегічно важливі фінансові відносини зі стейкхолдерами, виходячи з рівня їх конт-

рольованості керівництвом банку, рівня впливу на зростання вартості банківського бізнесу та з урахуванням часових лагів при їх формуванні та прийнятті управлінських рішень, обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення нормативного забезпечення корпоративного управління в Україні.

Ключові слова: управління діяльністю банків, фінансові відносини, стейкхолдери, принципал, агент, ефективність управління діяльністю банку, додана вартість банківського бізнесу.

АННОТАЦІЯ

Бричко М. М. Оценка эффективности управления деятельностью банков в системе финансовых отношений их стейкхолдеров. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2014.

Диссертация посвящена развитию научно-методических основ и разработке практических рекомендаций по оцениванию эффективности управления деятельностью банка (УДБ) в системе финансовых отношений (ФО) с его стейкхолдерами.

В работе упорядочен круг стейкхолдеров банка (СБ) в зависимости от критериев их выделения, предусмотренных неинституциональной, агентской теориями, а также классической теорией стейкхолдеров. При решении задач УДБ к числу СБ предложено относить лишь тех субъектов, чьи ФО с банком в процессе обменно-распределительных операций и делегирования полномочий имеют прямое влияние на эффективность УДБ.

Построена карта ФОСБ, позволяющая разграничить их в зависимости от: 1) фазы цикла кругооборота финансовых ресурсов в банке (формирование собственных, привлеченных и заемных средств, размещение и использование финансовых ресурсов); 2) этапа управления финансовыми результатами банка (осуществление затрат, получение доходов, распределение финансовых результатов); 3) контролируемости ФОСБ руководством банка; 4) влияния ФОСБ на увеличение добавленной стоимости банковского бизнеса; 5) права собственности стейкхолдеров на финансовые ресурсы банка и распоряжение ими (принципалы, агенты первого и второго уровней).

Эффективность УДБ предложено понимать как соотношение фактического уровня добавленной стоимости банковского бизнеса, достигнутое исследуемым банком при сложившейся в нем системе ФОСБ, к ее максимальному уровню, который обеспечен множеством допустимых вариантов построения системы этих отношений в текущих рыночных условиях в эталонных банках.

Разработана модель линейного программирования, позволяющая оценить эффективность УДБ, базирующаяся на фундаментальных положениях теории предельной эффективности, ориентированная на максимизацию уровня добавленной стоимости банковского бизнеса. В качестве переменных модели использованы входящие и исходящие финансовые потоки, опосредующие ФОСБ, а в

качестве ограничений – способность банка быстро адаптировать механизмы УДБ к количественным и качественным изменениям в системе ФОСБ.

Все причины недостижения требуемого уровня добавленной стоимости банковского бизнеса предложено разделить на две группы: 1) связанные с нерациональностью построения системы ФОСБ в отдельном банке; 2) связанные с существованием общих для группы гомогенных банков проблем с адаптацией к национальным условиям ведения банковского бизнеса.

В работе разработана эконометрическая динамично-лаговая модель, позволяющая выделить стратегически важные ФОСБ, исходя из уровня их контролируемости руководством банков, влияния на увеличение добавленной стоимости банковского бизнеса, а также с учетом временных лагов при их формировании и принятии управленческих решений, специфики ведения банковского бизнеса на соответствующей стадии цикла развития экономики Украины.

Обоснована целесообразность предоставления банкам возможности создавать выборный консультативно-совещательный орган системы корпоративного управления – Совета стратегических стейкхолдеров банка.

Ключевые слова: управление деятельностью банков, финансовые отношения, стейкхолдеры, принципал, агент, эффективность управления деятельностью банка, добавленная стоимость банковского бизнеса.

SUMMARY

Brychko M. M. Evaluation of the bank business management' efficiency in the system of financial relationships of their stakeholders. – Manuscript.

The dissertation for the reception of a scientific degree of the candidate of economic science in the specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – State Higher Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2014.

The dissertation research is devoted to the development of the theoretical and methodological bases and practical recommendations for evaluation of the bank business management' efficiency in the system of financial relationships of their stakeholders. The criteria system of stakeholders designation has been developed, portfolio of financial relationship with them has been suggested, approach to the interpretation of the essence of bank business management' efficiency and its evaluation based on the managerial efficiency concept has been improved, distributed lag model that allows to determine strategically important financial relationships with stakeholders has been worked-out based on the level of their controllability by the bank management, degree of impact on the growth of the bank business' value-added and considering time lags at the formulation of the system of financial relationships with banks' stakeholders and making managerial decisions, proposals concerning improvement of the regulatory and legal framework of corporate governance in Ukraine has been suggested.

Keywords: bank business management, financial relations, stakeholders, principal, agent, efficiency of the bank business management, bank business' value-added.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Костюк Олександр Миколайович

Підписано до друку 20.05.2014.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”.
Адреса: вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 4694 від 19.03.2014

